
Београдска дефектолошка школа
Вол. 19 (3), бр. 57, 469-476, 2013.

УДК 376.4
Примљено: 10.11.2013.
Оригинални научни чланак

МУЗИКА И РАЗГОВОР КАО ПОДСТИЦАЈИ КРЕАТИВНОГ ИЗРАЖАВАЊА КОД ДЕЦЕ С ЛАКОМ ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ОМЕТЕНОШЋУ*

Сања Гагић**, Мирјана Јапунца-Милисављевић,
Александра Ђурић-Здравковић

Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд

Циљ истраживања је утврђивање разлика у креативним способностима деце с лаком интелектуалном ометеношћу (ЛИО) пре и након вербалној и аудијивној подстицања при изради ликовној цртежа. Истраживање је сprovedено на узорку од 60 ученика из три београдске школе за децу ометену у интелектуалном развоју, оба пола, календарској узраста од 8 до 16 година, школској узраста од I до VIII разреда, без неуролошких и вишеструких сметњи. У сврху процене креативности примењен је цртеж на тему „Необичан цвет“, који је конструисан посебно за потребе овој истраживања. Након детаљној објашњења деца су цртала ликовни рад на задатку тему без преходној подстицања. После извесној времена ученици су аудијивно и вербално подстицани. Како би се утицало на стварање жеље за креативним ликовним представљањем деца су стимулирана делом класичне музике, разговором о цвећу и лејендом о цвећу Звездан. Након тога, деца је речено да нацртају што креативнији цртеж. Поређењем резултата пре и после подстицања, указано је на значај вербалној и аудијивној подстицања за испољавање креативности деце на свим аспектима цртежа цвета: боја ($t=-5,141$, $p=0,000$), пропорција ($t=-3,246$, $p=0,002$), облик ($t=-6,622$, $p=0,000$), и просторни рас-

---

* Рад је настао у оквиру пројеката “Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу” (бр. 179017), „Креирање Протокола за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју као критеријума за израду индивидуалних образовних програма”, (бр. 179025), чију реализацију финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

** Sanjagagic85@gmail.com

*поред ($t=-2,874$, $p=0,006$). На основу добијених резултата истраживања ис-
тичемо важности повезивања садржаја ликовне културе са садржајима срп-
ског језика и музичке културе, што би представљало добру претпоставку за
подстицање креативности изражавања у визуелном домену.*

*КЉУЧНЕ РЕЧИ: креативности, ликовна култура, лака интелектуална оме-
тениости*

УВОД

Социјално окружење и његов утицај на креативност једно је од нови-
јих подручја истраживања (Amabile et al., 1996, Simonton, 2000, Шкорц,
2012). У којој мери ће се испољити креативни потенцијал који појединац
поседује много зависи од подршке коју добија из окружења (Копас-Ву-
кашиновић, 2005). Подршка је нарочито битна деци са сметњама у раз-
воју. Познато је да ће деца с лаком интелектуалном ометеношћу (ЛИО)
испољити своје креативне способности уколико су адекватно подстица-
на (Арбутина, 2011, Гагић, 2013).

Ако се узме у обзир да се развој креативности интензивно дешава у
току раног детињства и основног образовања (Каменов, 2008), може се
рећи да подршка школе има значајну улогу (Dinkelman, 2008, Koludro-
vić & Reić Ercegovaц, 2010). Виготски (2005), разматрајући механизам
дечјег стваралаштва, посебно наглашава важност његовог култивисања
у школском узрасту. Развијање, испољавање и подстицање креативности
и јесте пожељан циљ савремених образовних система, и као такав се на-
лази у прописима и препорукама о раду (Максић, 1999, 2006). У проце-
су едукације деца с ЛИО, као и деца типичне популације, стичу знања и
способности која су неопходна за креативно изражавање.

У контексту подстицања креативног понашања ученика у школи по-
себно је погодна тематска интеграција дисциплина и медија (Шефер,
2005). Наиме, повезивањем великог броја идеја из више удаљених обла-
сти повећава вероватноћу откривања нових веза међу појавама, што
доводи до продукције оригиналних решења. Интердисциплинарни при-
ступ подразумева мултимедијски приступ, односно интеграцију разли-
читих медија (слика, филм, звук, музика, говор, покрет и сл.) (Шефер и
сар., 2012).

Кључни аспект креативности и у настави ликовне културе за децу
с ЛИО јесу структуралне и тематске корелације с осталим наставним
предметима, које морају да обухвате игру и истраживачке активности
ученика (Јапунца-Милисављевић, 2009). Наставни предмети морају да
се прожимају, допуњују како би један појам био сагледан са више аспе-

ката (језичког, математичког, ликовног, музичког). Уколико се садржаји наставе ликовне културе остварују сами за себе, независно од осталих садржаја, њима се не могу на најбољи начин остваривати циљеви који се односе на развој и подстицање ликовног стваралаштва (Филиповић & Каменов, 2009).

Иако се највећи број утисака добија путем визуелне перцепције, она ипак није једини, а ни изоловани начин стицања искуства. За дечје ликовно стваралаштво важан чинилац може бити и аудитивни фактор, који у значајној мери може утицати да се појача доживљај одређеног феномена (Филиповић & Грујић-Гарић, 2009).

Поетска реч у стиховима песника, у причама и бајкама, саставни је део естетских доживљаја и подстицаја на ликовно стваралаштво (Јовановић, 2001). Одрасли их рецитију, причају или читају деци, а она их илуструју, користећи разна изражајна средства ликовног језика. При томе деца слободно приказују оно што је на њих оставило најснажнији утисак. Веома је интересантно и када деца илуструју неку загонетку, питулицу, пословицу, бројалицу и сл., у чему се нарочито могу испољити креативност и оригиналност у мишљењу и у личном схватању појмова, ствари и односа.

Звуци музике могу, такође, дати снажне импулсе за ликовно стваралаштво. Музика се може слушати уз посматрање ликовног дела, које јој одговара по карактеру, уз музику се може слушати неки текст из литературе који ће се илустровати, музиком и ритмом деца могу оживљавати своје фигуре обликоване од различитог материјала. Музика може да „прича причу“ коју ће деца представљати ликовно. На пример, весела мелодија ће сугерисати коришћење топлијих и живљих боја, док ће суморнија наметнути употребу тамнијих тонова. За одређене звуке деца могу да смишљају своје визуелне знаке (за звук гитаре, сирене...) (Филиповић & Каменов, 2009).

С обзиром да постоје недоумице у области ликовног стваралаштва, на који начин и којим методама подстицати дечје изражавање, **циљ** овог рада је да се утврди значај вербалног и аудитивног подстицања за испољавање ликовних способности код деце с ЛИО.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак

Узорак обухвата 60 деце из три београдске основне школе, оба пола. Критеријуми за избор испитаника подразумевали су лаку интелектуал-

ну ометеност, календарски узраст од 8 до 16 година, школски узраст од I до VIII разреда, као и одсуство неуролошких и вишеструких сметњи.

ИНСТРУМЕНТ ИСТРАЖИВАЊА

За процену креативних потенцијала ученика у подручју ликовне културе, коришћен је **цртеж на тему „Необичан цвет“**, конструисан посебно за потребе овог истраживања. На скали од 1 (ниско изражена креативност) до 5 (високо изражена креативност) вредновани су следећи аспекти: употреба боје, пропорција, облици и просторни распоред.

Истраживање је спроведено у току школске 2010-2011. године. Ученици су прво цртали ликовни рад на задату тему без претходног подстицања. Задатак је био да ученици нацртају што необичнији цвет, који су по жељи могли да боје дрвеним бојицама. Предвиђено време за завршетак цртежа био је један школски час. Након детаљног објашњења деца су цртала ликовни рад на задату тему без претходног подстицања. После извесног времена деца су подстицана у складу са задатом темом – као мотивација је послужило дело класичне музике „Дует цвећа“, легенда о цвету Звездан и разговор о цвећу, приликама у којима се поклања и емоцијама које изражава. Након тога деци је речено да нацртају што креативнији цртеж.

Остале податке који су потребни за ово истраживање, а који се одnose на ниво интелектуалног функционисања, календарски и школски узраст, одсуство неуролошких и вишеструких сметњи, добијени су стандардном анализом педагошке документације.

Од параметара дескриптивне статистике коришћени су аритметичка средина, стандардна девијација и стандардна грешка. За тестирање статистичке значајности разлика средњих вредности коришћен је t-тест за зависне узорке.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Утврђена је високо статистички значајна разлика у нивоу испољене креативности на цртежима деце пре и после подстицања (Табела 1). Пре подстицања просечна укупна вредност цртежа износи 14,23, СД=3,033, а после подстицања 16,78, СД=3,152 ($t=-8,009$, $p=0,000$). Високо статистички значајан резултат добијен је на свим аспектима креативности ликовног продукта деце (боја, пропорција, облик, просторни распоред).

Табела 1. Анализа цртежа „Необичан цвет“, пре и после подстицања

Ајтем	AS		SD	SE	t	df	p
	Pre	Posle					
Боја	3,00	3,77	1,155	0,149	-5,141	59	0,000
Пропорција	4,13	4,47	0,795	0,103	-3,246	59	0,002
Облик	2,92	3,87	1,111	0,143	-6,622	59	0,000
Просторни распоред	4,13	4,45	0,854	0,110	-2,874	59	0,006
Укупно	14,23	16,78	2,466	0,318	-8,009	59	0,000

ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА СА ЗАКЉУЧКОМ

Добијени подаци указују да након аудитивног и вербалног подстицања деца с ЛИО испољавају виши степен креативности на својим цртежима.

Имајући у виду чињеницу да деца с ЛИО позитивно реагују на музику која на њих делује подстицајно на више начина: емоционално, социјално и креативно (Јапунца-Милисављевић, 2009), ми смо као мотивацију користили арију „Дует цвећа“ из опере „Лакме“. У композицији су различитим тоновима и инструментима дочаране многе карактеристике цветова – боје, текстуре, контрасти, величине. Ученике смо усмеравали у правцу тражења различитих решења хармоније и контраста боја, односа у видном пољу и везивања облика. Желели смо да слушањем музике код ученика подстакнемо унутрашњу мотивацију, да изазовемо стварање асоцијација о разнобојном цвећу на ливадама, распореду цветова, њиховим различитим облицима и величинама, што би допринело реализовању маштовитих и оригиналних решења. Током подстицања са ученицима је разговарано о симболичном значењу појединих цветова, о приликама у којима се поклањају, емоцијама које изражавају, што такође може послужити као аудитивни подстицај за разигравање стваралачке маште. Како би код деце кроз разговор пробудили радозналост и како би њихови радови били засновани и на елементима стварног и на елементима нестварног, током подстицања је испричана и легенда о цвету Звездан.

Обзиром да ликовна култура припада визуелном домену, интересантно је како звук у значајној мери може утицати да се појача доживљај одређене визуализације. Испитивањем деце предшколског узраста доказано је да се слушање музике током цртања одражава кроз ниво симболичког, знаковног изражавања у ликовном стваралаштву деце. Деца која су била изложена музици приликом ликовног стварања имају већу потребу да своје доживљаје и односе према музичким садржајима саопште што јасније. Код деце која нису стимулирана музиком запажа се нижи креативно-емоционални ниво у односу на интелектуални ниво, што води рутини, понављању наученог, другим речима, до некреативних решења (Филиповић & Грујић-Гарић, 2009).

Поједини аутори подржавају наше резултате и објашњавају како садржаји ликовне културе могу успешно да се повежу са садржајима српског језика и музичке културе (Јовановић, 2001, Филиповић, 2011), односно како доживљај једне врсте може да послужи као основа за израз креативности у другом виду (Филиповић & Каменов, 2009). Трагањем по различитим областима долази се до великог броја идеја и оригиналних решења. Такође, расветљавање проблема из различитих углова померањем позиције посматрања и анализе, утиче и на развој флексибилног мишљења и представља погодан контекст за стваралачке активности ученика (Шефер, 2005).

Може се закључити да је у процесу едукације и рехабилитације деце с ЛИО неопходно што више повезивати ликовно стваралаштво са другим подручјима рада, и да то повезивање буде у складу са дечјим потребама, могућностима и природом развоја њихове личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Amabile, M. T., Conti, R., Coon, H., Lazenby, J., & Herron, M. (1996). Assessing the Work Environment for Creativity. *The Academy of Management Journal*, 39 (5), 1154-1184.
2. Dinkelmann, K. (2008). *Kreativitätsförderung im Kunstunterricht*. München: Herbert Utz Verlag.
3. Koludrović, M., & Reić Ercegovac, I. (2010). Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. *Odgojne znanosti*, 12 (2), 427-439.
4. Simonton, D. K. (2000). Creativity: cognitive, personal, developmental, and social aspects. *American Psychology*, 55, 151-158.
5. Арбутина, Љ. (2011). *Креативне способности и настава ликовне културе код деце с лаког интелектуалном омењеношћу*, Мастер рад, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, Београд.

6. Виготски, Л. (2005). *Дечја машта и стваралаштво*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
7. Гагић, С. (2013). Подстицање креативних способности у настави ликовне културе код деце с лаком интелектуалном ометеношћу, Завршни рад, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, Београд.
8. Јапунџа-Милисављевић, М. (2009). *Методика наставе вештина за децу ометену у интелектуалном развоју*. Београд: Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију – Издавачки центар.
9. Јовановић, С. (2001). Текст, реч, музика и игра као подстицаји за учење, ликовно изражавање и стварање. *Настава и васпитање*, 50 (5), 545-558.
10. Каменов, Е. (2008). *Васпитање прешколске деце*. Београд: ЗУНС.
11. Копас-Вукашиновић, Е. (2005). Осујеђење креативности у ликовном изразу првака. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 37(2), 82-98.
12. Максић, С. (1999). Креативност између теорије и школске праксе. *Зборник института за педагошка истраживања*, 31, 9-28.
13. Максић, С. (2006). *Подстицање креативности у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
14. Филиповић, С. (2011). *Приручник за учитеље уз радни уџбеник „Свет око нас“, ликовна култура за први разред основне школе*. Београд: Издавачка кућа KLETT.
15. Филиповић, С., & Грујић-Гарић, Г. (2009). Утицај музике на дечје ликовно изражавање. У И. Радовановић, & Б. Требјешанин (уредници), *Иновације у основношколском образовању – вредновање*, Зборник радова (pp. 309-320). Београд: Учитељски факултет.
16. Филиповић, С., & Каменов, Е. (2009). *Мудрост чула III део: децје ликовно стваралаштво*. Нови Сад: Драгон.
17. Шефер, Ј. (2005). *Креативне активности у шемајској настави*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
18. Шефер, Ј., Ангеловски, Н., & Милошевић, З. (2012). *Креативна настава у пракси: Игра и истраживање*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
19. Шкорц, Б. (2012). *Креативност у интеракцији: Психологија стваралаштва*. Земун: Mostart.

**MUSIC AND CONVERSATION AS ENCOURAGEMENT
FOR CREATIVE EXPRESSION IN CHILDREN WITH MILD
INTELLECTUAL DISABILITY**

**SANJA GAGIĆ, MIRJANA JAPUNDŽA-MILISAVLJEVIĆ,
ALEKSANDRA ĐURIĆ-ZDRAVKOVIĆ**

University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade

SUMMARY

The aim of the research is determining the differences in creative abilities in children with mild intellectual disability (MID) before and after verbal and auditory prompting during the creation of an art drawing. The research was conducted on a sample of 60 students from three Belgrade schools for children with developmental disabilities, of both sexes, calendar age 8 through 16, school age I -VIII grade, with no neurological or multiple disorders. For the purpose of estimating creativity, we used drawing on the topic "Peculiar flower", designed specifically for the needs of this research. Following a detailed explanation, children engaged in drawing an art work on the given topic with no previous prompting. After a while, the students were given visual and auditory incentive. In order to influence the desire for creative artistic expression, the children were stimulated through a piece of classical music, talk about flowers and a legend about a flower called "Zvezdan (The starry one)". Subsequently, the children were told to make a drawing as creative as they can. Comparison of the results before and after the prompting to express creativity pointed to the importance of verbal and auditory prompting for expressing creativity in children, as seen on all aspects of the flower drawing: color ($t=-5,141$, $p=0,000$), proportion ($t=-3,246$, $p=0,002$), shape ($t=-6,622$, $p=0,000$) and spatial distribution ($t=-2,874$, $p=0,006$). Based on the results obtained, we emphasize the importance of connecting the contents of art lessons with contents of Serbian language lessons and music culture, which would make for a good basis for prompting of creative expression in the visual domain.

KEY WORDS: creativity, art lessons, mild intellectual disability